

יום ר' כ"ב חשוון תשע"ז

באר הגולה 170

הלכות ברכות סימן נה

(כל-כו). (יא) וכן מי שלא היה לו ציצית או תפלין (יב) והביאו לו בין 'ישמח' לקדיש יכול להניחם ולברך עליהם. אבל (יג) *בין קדיש ל'ברכו' לא יפסיק בשום דבר (א"ז פ' חפלת השחר), וכל-שכן שלא יפסיק (יד) לאחר שאמר השליח-צבור (ד) 'ברכו' קדם שמתחילין ברכת 'יוצר' (כ"י סוף סי' נד בשם המנהיג וע"ל סוף סי' נד):

נה דיני קדיש, ובו כ"ב סעיפים:

א (א) *אומרים (ב) קדיש. יראין אומרים אותו בפחות מעשרה (ג) זכרים (ד) גדולים שהביאו

באר היטב

המשנה להקדים סוף מס' אבות ובס' משה"ס ח"ב סי' יב ולעיל סי' נד ס"ק ג. עשרה יהודים לועזים שאין מי שיודע כל' הקדש להוציא אותם י"ח, ויכל אחד מהם להיות ש"ץ ולומר קדיש וקדושה כל' לע"ז. תשובת רב"ש סי' שכא. ע"ש עוד בס' שא שמועצת על התומכים קטני-קטנים שאומרים קדיש וברכו והקהל עונים אחריהם, וישלש פה"מ הם עושים, וכן רב"ש פ"ח כסי' סט קורא תגר ע"ז ע"ש. כששנים או ג' אומרים קדיש יחד וא' מקדים, אם באים כל אחד מן קדי דבור יענה עם הראשון או עם האחרון אמן ויעלה כלם, ואם יש הפסק יענה על כל אחד ואחד, הלקים ח"ב סי' מח: (כ) זכרים. כל שיש מנן בפכה"כ אין לשי"ש להקדים לאדם חשוב או גדול שצריך לא בא. בנמין זאב סימן קסח וכ"כ רמ"א סימן קכ"ג ע"ש. אדם הנוצר ע"י סי' יצירה אם מצטרף ליהודי ולכל דבר שבתורה, עין בתשובת חכם צבי סי' צג: (ג) בני-חורין. וכל הקדישים שיון אפילו קדיש דרבנן שאחר תלמוד, שכנה"ג בשם מ"מ:

משנה ברורה

עין לקמן בסימן סט מה שכתבנו שם בזה"ל: (יא) וכן מי שלא. דכל זה הוא צ"ח מצוה, על-כן מקור להפסיק (יב) לאחר שגמר ברכת 'ישמח': (יג) והביאו לו. (יג) בין לחיד וכן (יד) לשליח-צבור, ואף-על-פי דגנאי הוא לצבור להקדים, מכל מקום הואיל דאי אפשר בלא הכי שרי, וכן אין צריך השליח-צבור לחזור ולומר פסוקים, ושהנה מועטת היא [דה"ח]. ונראה, בדחידי מנרי באפ"ן שיהיה יכול

אחר גמר התפלה, ומשה"ה נהגו לומר פריסת שמע אחר גמר תפלת י"ח בלמש כדי שיאמר הקדיש על תפלת י"ח אבל אח"כ אין שכן לומר קדיש. ומה תרשים מקור באר שפוסקין שמע אחר קדיש בכתא ואומרים שנית קדיש וצ"ח נכון דמה ענין לומר ב' קדישים סמוכים זה לזה, ועכ"פ יש ללמדם שיאמרו מקצת פסוקים בין שני הקדישים. ואין לומר קדיש אלא אחר דבר הנדה. וקשיו למד משניות או שום ד"ת שבע"פ י"ל הנדה אחריו דהנה אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום וכו' כדי לומר עליו קדיש, מ"א ע"ש, וע"ל סי' נה ס"ק א משה"ש: (ד) ברכו. לאחר שהתחיל הש"ץ קדיש לא יפסיק שוב לטלית אפילו בין הפסקים, ע"י סימן סו סעיף ב. וזה שכתב רמ"א כאן אבל בין קדיש לברכו וכו' וכ"ש שלא יפסיק וכו', מ"א: (ה) קדיש. כאשר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישים, כנה"ג, וכן בתשובת דברי-שמואל סימן קפ"ג קורא בס"ד תגר ע"ז שגאספים עשרה בי"א ואומרים כמה קדישים על פסוקי-תורה או משנה או גמרא ע"ש ועין בפרוש

באר הלכה

* בין קדיש. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו דבין קדיש לברכו דינו כבין הפסקים, בן פתב אלהי רבה והעתיקו הפרי-מגדים. וקשה לי, ודלא הרמ"א פסק בסימן פ בהג"ה ובסימן סו סעיף ב דעל תפלין יוכל לברך על כל-פנים בין הפסקים, וכן שמוכח גס"פ בסעיף ח שם בהג"ה, עין שם בחדושי ר' עקיבא איגר ובפרי-מגדים אות ד שם, אם-כן אמאי קאמר דלא יפסיק בשום דבר, הא לענין תפלין דאירי לעיל מנה יוכל להפסיק? ואין לומר

לגמר הנחת טלית ותפלין קדם שג"ע הש"ץ ל"אמן ויהא שמה רבא" וברכו"ה⁽¹²⁾, או שפ"ק שמע קדיש וברכו, דאי לא הכי הלא קומא לן בסימן כה דאסור להפסיק בין השליח להשליח-אש אפילו לענות "אמן ויהא שמה רבא" וברכו, אלא שותק ושומע ומכון למה שאומרים⁽¹³⁾, וזה אין נכון לעשות בן לבתחלה לצאת בזה אפילו למאי דקנימא לן שומע בעונה, כדמוכח בברכות כא ע"כ, בתוספות ד"ה עד וברא"ש שם; ובאפ"ן זה טוב יותר שגמתי מלהניח התפלין עד שגמס הש"ץ ברכו ואז יניחם, ולענין הברכות עין בסעיף-קטן הסמוך: (יג) בין קדיש. רוצה לומר, משעה (טו) שהתחיל קדיש, דהקדיש לברכו גס"פ שנה"ג⁽¹⁴⁾. ועין (טז) באחרונים שכתבו דבין קדיש לברכו דינו (יז) לכל מלי בבין הפסקים, ומכאן אחר ברכו אף שלא התחיל עדין ברכת יוצר הוי באמצע הפסק⁽¹⁵⁾, דמש"ס ואילך הוא בהתחלת יוצר⁽¹⁶⁾, פי עקר בננת הש"ץ מה שאומר "ברכו את ה'" הנה שג"כ וכו' אחר-כך בברכת יוצר⁽¹⁷⁾, (יט) על-כן בין יחיד ובין ש"ץ אם לא נודמן לו טלית עד שהתחיל קדיש יכול להתעטף בו תוך, אבל לא יברך עד לאחר התפלה, ואז ימשמש בו ויברך. ותפלין אם נודמן לו קדם ברכו, יכול לברך עליהם⁽¹⁸⁾, לפי מה שהסכימו האחרונים בסימן סו דיוכל לברך על התפלין בין הפסקים; אבל אם לא נודמן לו עד שהתחיל ברכו, שוב לא יוכל לברך עליהם, אלא יניח בלי ברכה⁽¹⁹⁾ וקשיו: קדם "אחבה רבה" ימשמש בהן ויברך עליהן, ועין בסמוך: (יד) לאחר שאמר וכו'. מלשון זה מוכח דאפילו יחיד לא יפסיק, ועין בסעיף-טון הקודם. ונראה דכל זה דוקא באפ"ן שמונרי בפנים, דהנה שפ"ק גמר ברכת 'ישמח' ועומד להתחיל ברכת 'יוצר אור', אבל אם הוא עוסק עדין בפסוקי דומרה, וכל-שכן אם בא עתה להתפלל, ורוצה להתפלל בפסד ולא לזלג הפסוקי דומרה ולפתח מברכת יוצר, ושמע קדיש וברכו, אין דינו בזה באמצע הפסק⁽²⁰⁾, ולכלי עלמא יכול להניח טלית ותפלין ולברך עליהן. ועין (יט) בהנחות הגאון ר' חיים צאנזאר:

א (א) אומרים וכו'. כאשר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישים⁽¹⁾. ועין באחרונים שנקראו תגר על זה שגאספים עשרה בגי' אדם ואומרים כמה קדישים על פסוקי-תורה או משנה או גמרא. עשרה יהודים לועזים, שאין מי שיודע בלשון-הקדש להוציא אותם ידי חובה, (ב) יוכל אחד מהם להיות שליח-צבור ולומר קדיש וקדושה בלשון לע"ז⁽²⁾: (ב) קדיש. פרוש, אחר פסוקי דומרה, ובניין עשרה⁽³⁾, שכל דבר שבתורה, כגון קדיש וקדושה⁽⁴⁾ וברכו (ג) וקריאת-התורה ונשיאת-פנים⁽⁵⁾, אין אומרים אותו בפחות מעשרה, שגאמר "נגקדשמי בתוך בני ישראל"⁽⁶⁾, וילפינו בגזרה-שנה ד"תוך" "תוך" ממרגלים, דכתיב "עד מתי לעדה הרעה הזאת", יצאו יהושע וכלב, נשאר עשרה, וקראוין עדה. וכל הקדישים (ד) שיון לזה, אפילו קדיש דרבנן שאחר תלמוד. כחב ה"ט⁽⁷⁾, דבעת אמירת פסוקי דומרה אין צריך עשרה, דאפילו אם אמרוהו ביחידות, כל שיש עשרה בשעת אמירת הקדיש די בכך. וכן אם התחילו להתפלל ערבית ביחידות וקאו עשרה לעת אמירת הקדיש, יכול לומר הקדיש, וכן בכל למוד שאדם לומר, פסוקים או אנדה, או באמירת "עלינו" או באמירת "אשרי" שנקם מנחה או באמירת תהלים בפ"ק, אם היה בלי מנן ונודמן תוך מנן, שיש לומר קדיש. ומגאנא-ברכה בסימן סט ור"ל לא כתב פ"ק⁽⁸⁾, וכן מהג"א בסימן רל"ד מוכח בהמגן-אברהם. על-כן הסכימו האחרונים (הפמ"ג ודה"ח ושו"פ) דהנכון שיאמרו⁽⁹⁾ אחר-כך מזמור או שלשה פסוקים⁽¹⁰⁾ ויאמרו קדיש. ועין בפרי-מגדים במשפחות-זהב אות ג דמוכח מנה דלענין פסוקי דומרה⁽¹¹⁾ ולענין תפלת ערבית גם הפסק אברהם מודה לה"ש⁽¹²⁾: (ג) זכרים וכו'. לאפוקי נשים ועבדים וקטנים, והוא הדין טמאים ואנדרוגיטוס וחצי עבד וחצי בן-חורין אינו מצטרף פמ"ג⁽¹³⁾: (ד) גדולים. עין פרי ה"ד סימן סט שנקרא

שער הציון

(יג) פשוט, ומוכח לעיל בסימן נא סעיף ד בהג"ה שם בבאר הגולה ובסימן נג בסעיף ג: (יג) מוכח מפנים: (יד) מגאנא-ברכה: (טו) מגאנא-ברכה: (טז) אלהי רבה ופרי-מגדים: (יז) אף לענין שאילת שלום והשבה על זה: (יח) פרי-מגדים: (יט) דהוא משיג שם על הרמ"א, ולקרינו ניהא סברת הרמ"א דסביבא לה דכיון דהוא שומע ברכו מהש"ץ ועומד לקים דברו ולהתחיל ברכת יוצר אור נחשב באמצע הפסק, ועין לקמן בסימן קל"ט סעיף ו ובבאר הגולה שם: (ב) בנחת הגדולה: (ג) דבר-שמואל סימן שכא: (ג) מגלה כה: (ד) שיידי בנחת הגדולה:



הלכות קרבות סימן נה

ביאורים ומוספים

על 'בל השקעו', כתב בביה"ל לקמן (סי' צב ס"ב ד"ה קורא כדרכו) שמותר לו לשמוע את כל קריאת התורה (לא כולל מפטיר, מפני שהוא ענין בפני עצמו).

(19) ולענין המתפללים תפילה קצרה (המבואר לקמן (סי' קכד ס"ב) שאין השי"ן חוזר ואומר חזרת השי"ן) ויצאו מקצתם קודם קריש תתקבל, דעת הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פט"ו הע' קל"ז) שיתכן שמותר לומר קריש שלם, וכמו שכתב המשגיב להלן (סי' כב) שאחר תפילת שמונה עשרה של ערבית (שאין בה חזרת השי"ן), יש לומר את הקריש גם אם יצאו מקצתם.

ובתענית ציבור, אם בתחילת חזרת השי"ן היו עשרה מתענים ויצאו מקצתם לפני שהגיע השי"ן לענו, כתב לקמן (סי' קט ס"ק יח) שלא יאמר 'ענו' בברכה בפני עצמה, וטוב שיאמר 'ענו' בברכת 'שומע תפילה', ואם התחיל השי"ן לומר 'ענו' ויצאו מקצתם, יגמור לומר 'ענו' בברכה, וראה עוד מה שכתבנו שם.

ובסליחות אם יצאו מקצתם לפני שסיימו את אמירת הסליחות, כתב לקמן (סי' תקפא ס"ק ד) שמותר לומר קריש תתקבל שלאחר סיום הסליחות, אבל לומר י"ג מידות לאחר שיצאו, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה שנט) שכמדומה שלא יאמרו, רצ"ע.

ולענין אם יצאו מקצתם לאחר קריאת המגילה לפני ברכת 'הרב את רבינו', ראה מה שכתבנו בשעה"צ לקמן סי' תרצב ס"ק יב.

[משנ"ב ס"ק י]

וקשום שהוא ענין אחר.

(20) ובאר בביה"ל לקמן (סי' קכח ס"א ד"ה בפחות מעשרה) שנשיאת כפים היא ענין בפני עצמו, אלא שקבעה חכמים בתפילה.

[משנ"ב ס"ק יב]

עברה היא.

(21) ומי שכבר התפלל ומצטרף למנין בבדי להשלים לעשרה, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ד סי' ז) שאם צריך לעזוב באמצע לעורך גדול או מחמת הפסד ממון (כפי מה שקבוע בהלכה), קרוב לשמוע שאין הוא בכלל "עוה"ב" אפילו מעיקר הדין ומותר לו לצאת.

[משנ"ב ס"ק יד]

והוא שקבר שמעו קדשה (הקדושים) עד "עלינו" (22).

(22) ולענין מי שידע שישמע אחר כך, כתב לקמן (סי' קט ס"ק ה) שהנכנס לבית כנסת ומצא שהציבור מתפללים תפילת שמונה עשרה, אם כבר שמע קדושה וברכו או שיכול לשמוע אחר כך, אינו צריך להתמתין מלהתפלל.

(23) ולקדיש שלאחר 'עלינו' משמע שאין צריך להתמתין, וכן לקמן (סי' קט ס"ק ה) לענין מי שעדיין לא התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללים, כתב שיתכן שמקדיש זה ואילך אין צריך להתמתין כדי לענות לקדיש, אלא יכול להתחיל בתפילה.

וכן כתב להלן (סי' כ) ולעיל (סי' כה ס"ק נ) שהקדיש שאחרי 'עלינו' הוא רק מנהג, ואף שלעיל (סי' ה) מנה קדיש זה בין שבעת הקדישים שיש לומר בכל יום.

ולקמן (סי' קלב ס"ק ה) כתב שעד אחר אמירת קדושה דסידרא אינו יכול לצאת מבית הכנסת, אם לא בשעת הדין, ומשמע שלאחר מכן מותר לצאת.

ולענין היוצאים בשעת קריאת התורה בין גברא לגברא שכתב השו"ע לקמן (סי' קמו ס"א) שמותר לצאת, כתב בביה"ל שם (ד"ה המשך במילואים עמוד 13

[משנ"ב ס"ק ז]

שקרא ערך על הקדמות שנהגין שהקטן אומר קדיש.

(11) אמנם לענין קריש שאחר 'עלינו', כתב לקמן (סי' קלב ס"ק ו) שתיקנו להניח קריש זה ליתומים קטנים, כיון שאינם יכולים להיות שלוחי ציבור ולומר קריש, וראה לקמן (שם) שכתבנו שאפילו קטנים מאד יכולים לומר קריש זה, ועיין להלן (סי' כ) שכתב שקדיש זה אינו אלא מנהג.

[משנ"ב שם]

ענה עם הראשון או עם האחרון אמן ונעלה לבלעם וכו', עין בתשובת חכם צבי סימן צג.

(12) ומבואר, שדין 'תוך כדי דיבור' מועיל אף אם בשעה שעונה עדיין לא התחייב לענות על הקריש השני (שיה' הלכה אות ב).

(13) שהסתפק בזה ופסק שאינו מצטרף למנין, והחזיק (יו"ד סי' קטז ס"ק א) כתב שנראה שאין לו שום זכויות של ישראל, וקרוב הדבר שגם אין לו זכויות של אדם.

[משנ"ב ס"ק ח]

שביצי אחר קריאת שמע של ערבית קדם תפלת שמונה עשרה וכו', לא קחשבינן בכלל אלו השקעה, עין שם בלבוש הטעם.

(14) אך את הקדיש שאחר אמירת 'עלינו' במנחה ובמערב לא הזכיר, אף שהזכיר זאת בשחרית, ובחייב אמירת 'עלינו', כתב הרמ"א לקמן (סי' קלב ס"ב) לענין תפילת שחרית, שאומרים 'עלינו לשבח' אחר סיום התפילה, ובמשנ"ב שם (סי' ז) הוסיף בשם האר"י ז"ל, שיאמרו אף אחר תפילת מנחה וערבית, וכתב וכן נוהגים במדינותינו.

(15) שכתב (סי' א) שכל הקדישים שנמנו כאן הם חובה, אבל תפילת שמונה עשרה של ערבית עם הקדיש שאחריה הם רשות.

[משנ"ב ס"ק ו]

אם התחילו וכו', קגון נשיאת פנים וקריאת התורה (27) והפסחה בקביא, גוקרין כל מה ששייך לענין זה בין שקבר התחילו בו בפעולה.

(16) ובמקום שיודעים מראש שחלק מהמנין לא ישארו עד סוף הקדיש, כתבו בשו"ת רב פעלים (ח"א סי' ה) ובאורח נאמן (סי' ה) שאסור להתחילו, מאידך, בשו"ת שבת הלוי (ח"י סי' יז אות א) כתב שאם אין מנין אחר מותר להם להתחיל, אבל כשיש אפשרות של מנין אחר לא יתחילו, והוסיף, שאם לא יתפללו בבית הכנסת זה יתבטל בו המנין, מותר להתחיל גם באופן זה. והפתי תשובה (סי' קמג ס"א) הסתפק בזה, והוסיף, שאולי כיון שידעו שעתידיים לצאת, גם אם כבר התחילו אסור להם לגמור.

(17) ולהוסיף על מנין הקוראים, כתב לקמן (סי' קמג ס"ק ו) שלא יוסיפו, אך את הקדיש שלאחר קריאת התורה יאמרו.

(18) כוונתו שקריאת התורה וההפטרה בנביא הם שני ענינים, ואין נגזרת ההפטרה אחר קריאת התורה, וכן כתב לקמן (סי' קמג שם), שאם היו עשרה בשעת קריאת התורה ויצאו מקצתם, מותר להם להמשיך לקרוא ואף לברך ולענות, ונ"מ אין מתחילים את ההפטרה שהיא ענין אחר, ואף אם העולה למפטיר כבר בירך את הברכה שלאחריה בעשרה, כתב בשעה"צ שם (סי' ה) שמ"מ אם יצאו מקצתם לא יקראו את ההפטרה עם ברכות.

ואם התחילו את ברכות ההפטרה ויצאו מקצתם, כתב במשנ"ב לקמן (שם) שגומרים ואומרים את ההפטרה עם הברכות שלאחריה.

וכן לענין מי שנוצר לנקבו באמצע הקריאה, באופן שאינו עובר



יום ה' כ"ג חשוון תשע"ז - (כ"ד כ"ה חשוון חזרה שיש"ב ק')

פר באור הגולה

הלכות ברכות סימן נה

ג ירושלמי נחביא
הרי"ף ויא"ש שם
במלך ד הרי"ף שם
ה תשובת הרשב"א

שתי שערות, (ה) והוא הדין לקדשה וברכו' שאין נאמרין בפתות מעשרה: **ב** (ו) *אם התחיל (ז) לומר קדיש (ח) או קדשה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים (ט) אותו הקדיש או אותה (י) הקדשה שהתחיל, והוא שגשגתו (יא) רבן: הגה *ומכל מקום (יב) עברה היא לצאת, וצליהם נאמר "ועובי ה' יכלה" (ירושלמי). (יג) *אבל אם נשארו עשרה (יד) מותר לצאת (מדרכי פ' בתרא דמילה): **ג** *אם התחיל ב'אבות' ויצאו מקצתן, גומר (טו) אפילו (ז) קדשה: הגה ואם יצאו מקצתן (טז) לאחר שהתחילו (יז) להתפלל "יוצר", לא יתחיל השלישי צבור להתפלל תפלה בקול רם, דכבר נשלם תפלת "יוצר", ואם יצאו לאחר שהתחיל בקול רם (ה) [ס] (יח) וקדשה, יכולים להשלים כל סדר קדשה ולומר (יט) הקדיש שלם (כ) שלאחריה, דשינן לתפלה, שהרי אומר "תתקבל צלותהו" וכי, אבל

שערי תשובה

[ס] וקדשה, עכ"ל. ובשכנח"ג ופרי"ח חולקים וסיל שאינו גומר אלא קדשה וכן שאר ברכות העמידה אבל לא קדיש שלם שאמר התפלה, וכן משמע לשון הש"ע.

הקנה דוקא ג"כ אבל תפלה אלהינו יאמר מאמר שהתחיל בתפלה י"ח וברכת אלהינו שכן לתפלה י"ח ע"ש וכ"כ ע"ת: (ה) וקדשה, לאו דוקא, דאפילו צדיק לא

באור הלכה

הרמב"ם העתיק לשון האור נרע ולא לא סבירא לה, דהלא באור נרע המוכח בברייתא משה לא מוכר כלל תפלין רק שלית, ואפשר דהרמב"ם קאמר בזה לפי דעת הש"א אומרים שם בפנייה ולא לדעת עצמו. שוב ראיתי בבאור הנרי"א שכתב: אבל בין כה' דמשמע ואילך הוא כהתחלת יוצר, עד כאן לשונו, משמע מנה דמהתחלת קדיש וכלא הוא באמצע הפרק, אם כן ניחא תפל אם נסבור שם דבאמצע הפרק אסור, כחידושי ר' עקיבא איגר ובהפריימגדים שם. אמנם בבאור הנרי"א שם בסעיף ב' מוכח מנה דסבור דהרמב"ם דמקל לענין תפלין מותר אפילו באמצע הפרק, אם כן צריך עיון אמאי החמיר הרמב"ם פה לענין תפלין, ועל כרחק כחידושו הראשון הרמב"ם אולי פה לפי דעת הש"א אומרים שם:

* אם התחיל וכו', אותה הקדשה, עין במשנה ברכה, ובטור דנקט גס"כ לשון זה, וכל לומר כששטות לפי מה דמשמע בבאור הנרי"א בסיון סט דלדעת הטור פרי"ח שטעם הוא דכתובת הש"י אומר עד אחר הקדשה וכו', אולי הכא הטור לשעמה: * ומכל מקום עברה היא וכו', אם העשירי עבר וסתלק²⁴, אם מותר הש"י גס"כ לילך, כיון דכלא הכי ליכא עשרה להקראת השכונה²⁵ וגם כלאו הכי מותר לגמר, צריך עיון: * אבל אם נשארו וכו', משלשון זה משמע להקראת דאפילו באמצע קדשה מותר לצאת, ולקמן בסיון קנה לא משמע כן, ונאמרת יורה דוכו, דהפריימגדים לא איירי שם כלל לענין קדשה אלא לענין עקר הדין דאם התחיל גומר, דאמר על זה בירושלמי דיש עברה להוציאין, והרמב"ם על זה הפריימגדים דנה בשלא נשארו עשרה, והרמב"ם לא איירי שם כלל לענין קדשה, וגם הרמב"ם אינו קאי על קדשה אלא על עקר הדין דאם התחיל גומר דהוא קאי על כל התפלה, ובדלקמה בהג"ה: * אם התחיל ב'אבות' וכו', וכל שכן דבתפלה יוצר אפילו אם

באר היטב

(ד) קדשה, וכל תפלה י"ח והקדיש שלם שלאחריה כמבאר ברמב"ם ש"א ח"ו. וכתב בשכנח"ג ד"אמר ג"כ ברכה דאלהינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה, וכל שהתחיל בתפלה י"ח גומרה, אע"ג דהגן אין נושאים כפיהם פחות מ' הקנה דוקא ג"כ אבל תפלה אלהינו יאמר מאמר שהתחיל בתפלה י"ח וברכת אלהינו שכן לתפלה י"ח ע"ש וכ"כ ע"ת: (ה) וקדשה, לאו דוקא, דאפילו צדיק לא

משנה ברורה

ערער על המקומות שנתקין שהקטן אומר קדיש¹¹ וברכו ונתקל עונים אחריו, ושלם כדן הם עושים, ואפילו אם יש עשרה אנשים גדולים חוץ משה, ועין בפריימגדים שם שמשער גס"כ להתחיל בזה להתחלה, כתב בתולדות קטנות סימן מח: כששנים או שלשה אומרים קדיש יחד ואחד מקיים, אם באים כל אחד חוץ כדי דבור, יענה עם הראשון או עם האחרון אמר ויעלה כלם¹², ואם יש הפסק, יענה על כל אחד ואחד. אם הוצר על-ידי ספר יצירה אם מצטרף לעשרה וכל דבר שבקדשה, עין בתשובת חכם צבי סימן צ"ג¹³ ובספר עקריידינים מה שכתב בענין זה: (ח) והוא הדין לקדשה, והוא הדין לכל חזרת הש"י שצריך עשרה, דמקרי דבר שבקדשה מפני הקדשה שיש פה (מגילה כג והר"ן שם), אין פותחין (ט) משבחה קדישים בכל יום, כנגד "שבע ביום הללתיך", דהינו: אחד אחר פסוקי דזמרה שהוא אחר ישמחה, ושני, חצי קדיש אחר תפלה י"ח ברכות, ושלישי אחר סדר קדשה, ובו אומרים גס"כ "תתקבל צלותהו" שהוא שני גס"כ לתפלה שמונה עשרה, ורביעי אחר "עלינו" שיש בו אמירת פסוקים, וחמישי אחר "אשרי" כמנהגה, וששי אחר תפלה מנחה, שביעי אחר קריאת שמע של ערבית קדם תפלה שמונה עשרה¹⁴, וקדיש שאחר תפלה ערבית, אף שהוא גס"כ מנהג לא קחשיבין בכלל אלו השבעה, עין שם פלבוש השעם¹⁵: **ב** (ו) אם התחיל¹⁶, והוא הדין בכל דבר שצריך עשרה, כגון (י) נשיאת כפים

וקריאת התורה¹⁷ והפסוקה בנביא¹⁸, גומרין כל מה שצריך לענין זה כיון שברכו התחילו בו בעשרה¹⁹, אבל לא מתחילין מה שהוא ענין אחר: (ז) לומר קדיש, ואם התחיל לומר ישמחה בעשרה ויצאו מקצתן, וכן אם התחיל לומר אשרי שקדם מנחה בעשרה ויצאו מקצתן, מסתפק הפריימגדים דאולי יוכל לומר הקדיש שאחר זה, כי הקדיש שני לישמחה ואשרי, ועין בשערי תשובה בשם אלה רבה. אמנם בספר מאמר מרדכי ובדברי יחיים ובחיי אדם, פלם פסקו ולא יוכל לומר הקדיש בזה: (ח) או קדשה, לאו דוקא, והוא הדין אפילו רק ב'אבות", ובדלקמה בסעיף ג. ואפשר דנקט, לרבותא דסיפא, דאפילו בזה דוקא אם נשתיירו רבן: (ט) אותו הקדיש, ואם היה הקדיש שקדם ברכו, כמב דהנריימגדים בשם אלה רבה דייכל לומר גס"כ בברכו, וכלא חזא ענינא הוא. ובספר מאמר מרדכי חולק על זה, עין שם: (י) הקדשה, והוא הדין כל תפלה שמונה עשרה, ולפי מה שכתב בהג"ה שפסע"ג, גומר גם החצי קדיש וקדיש שלם שלאחריה, וכתבו האחרונים דאמר גס"כ ברכה ד"אלהינו ברכנו בברכה המשלשת" וכו', וכל שהתחיל בתפלה שמונה עשרה גומרה, אף על-גב דהגן "אין נושאים שלם שלאחריה", אבל תפלה "אלהינו" יאמר, מאחר שהתחיל בתפלה שמונה עשרה, וגם זה שני לתפלה שמונה עשרה: (יא) רבן, הינו ששה, ולא בעינן רבא דמנכר נפמ"ג: (יב) עברה היא²⁰, נראה לי שרצה לומר אם אינו ממתיין עד שיגמרו אותה הענין, אבל אם ממתיין עד שיגמרו הענין, די בזה, כגון אם אחר הצטרף עם השעה לברכו, אינו מחויב להמתין על צדו של חזרת הש"י, שהוא ענין אחר: ואם היה עמם בצירוף בפת שהתחיל הש"י בקול רם, צריך להמתין עד שיגמרו כל סדר הקדשה וקדיש שלם שלאחריה, וכן כל פי האי גונו: (יג) אבל אם נשארו וכו', עין בבאור הלכה: (יד) מותר לצאת, והוא (ז) שברכו שמעו קדשה והקדיש²² עד "עלינו"²³: **ג** (טו) אפילו קדשה, והוא הדין דגומר הש"י כל תפלה שמונה עשרה, ולא נקט קדשה אלא משום דלא נימא דהוא ענין אחר: (טז) לאחר שהתחיל, נקט האי לשון, לאפוקי ממהב"ש שהובא בדברי משה שרצה להקל בזה, אבל באמת לפי הסכמת הפוסקים הוא (טז) אפילו אם התפלה בלחש היה גס"כ בעשרה, דינא הוא שלא יתחיל הש"י בקול רם בפתות מעשרה: (יז) להתפלל "יוצר", עין באחרונים שהסכימו, דאפילו לא אמרו רק קדיש וברכו בעשרה ויצאו מקצתן קדם שהתחילו כלל ברכת יוצר, (י) מקרי כמו שהתחילו כבר בעשרה ויכולין להוציא אחרים²⁶, עד שמונה עשרה אפילו בפתות מעשרה²⁷: (יח) וקדשה, לאו דוקא, (יא) דאפילו צדיק לא אמרו קדשה, כיון שהתחילו להתפלל בקול רם ואפילו רק ב'אבות" לבד²⁸, (יב) גומרים אף הקדיש שלם: (יט) הקדיש שלם, וכל שכן (יג) החצי קדיש שאחר תפלה שמונה עשרה: (כ) שלאחריה, אבל הקדיש שאחר "עלינו" לא יאמר בזה, ואפילו אם התחיל לומר "עלינו" בעשרה

שער הציון

(ס) בית יוסף, ועין פלבוש: (י) בית יוסף: (י) דריימגדים: (מ) מגדאברקס: (ט) פריימגדים: (י) תשובת מטה יוסף ופריימגדים: (יא) מגדאברקס והנרי"א, דלא כאלהו וזשא: (יב) לפי מה שכתב הרמב"ם בהג"ה וכן משמע בפריימגדים ובדריימגדים ותייראדם: (יג) חידושי ר' עקיבא איגר:



ו' תוקפות בשם רמנו
תם פכרות ריש דף
מת והלם רב תאי
והר"ה ז' שם
בתוקפות ח' ריש ור"י
והתקדכי בשם ראב"ה
והנחת מ'טוני פכרקה
מהלכות פכרות
וקס"ג בשם ר"י ורמנו
והשכות יונה
הרש"פ"א בשם

ועין בב"י לזמן הספדים בש"צ, והעולם נהנו מקדמ"א ומג"א כזה: [ו] והרכותיה.
נבחרט. וכתב בא"ד בתפלת המנחה אם היה יריד בשנתחיל אשרי ונצא מקצמן אומר
קריש דאשרי הרי נהנו חייבא במ"ש בשור ע"ש. וזוהו במזא דכפ"ש בתפלת ערבית
אם הרי עשרה עשרה שנתחילו להתפלל תפלת י"ח בלחש ונצא מקצמן באומ"ב
התפלה שירי' שלם שלאחר התפלה, ונקדיש שנה לתפלה, וכי"כ בשירית א"ב
מ"ה מ"ז וכי"כ פ"מ בחלק אל-אברהם ע"ש ועין גיד אברהם מ"ש בזה על דברי
החיד, מ"ז שבתהלים נהנו לשיר קמו"ד כ"ו ה"ה פלוח, כ"ב בא"ד שיש לקדמיה

באור הלכה

רק אמר קדיש וברכו בעשרה נחשב שהתחילו בעשרה. על-כן אם יצאו מקצתן כולים הנשארים לומר קדשה שבייבאר אפילו להפוסקים דסבירא להו דאין נאמרת פסחית מעשרה, כן מוכח בבית-יוסף לפני מה דמסיר הרמ"א ביטול סט דפריסת שמוע הוא ברכו לבד, וכן פתח בפריימג'נים: * ותפלת ערבית וכו'. עין בנודע פיהיה מהדורא מתנא סימן ז שפתח, ובשחרית אם התפללו בלחש בעשרה ואחר-כך יצאו מקצתן, תפלה שלא יכלו השייך לחזר תפלתו, גם לא יכלו לומר שנים קדיש אחד זה, ולא דמי לערבית, עין שם מלחא פטעמא(1): * ולא נראין דבריהם, ואף-על-כך דלקמן ביטול קצט סיני' י לענין זמון קום המהבר בנדת התקלין בזה, דבר שבקדשה חמיר טפי: * והוא הדיון דעבר ואשה וכו'.

הלשון קצת חמה, דהם אינם מצטרפין אפילו לדעת השל מתיירן הג"ל וכן מוכח בלבוש וכן בבאור הגר"א ובפריימג'נים פי ה' יש מתיירן איננו ידע בדנו הם מחלוק בין לשלשה לעשרה וברכו' ולישע בין לו דסבר דיש להקל לענין עשרה לענין קטן ועבר, לדעת רבנו הם אפילו קטן משל בצריחה מצטרף, דראיתא בגמרא, אלא דפסח דלשלה ועשרה שורין, רק דבשלשה גופא סבירא להו גם-כן להיש מתיירן לענין זמון קטן יודע למי מברכין, ובפסח השלח-עצור דלקמן ביטול קצט סיני' י, וסבירא להו דאין לחלוק בין זמון לשאר דבר שבקדשה(2):

משנה ברורה

ויצאו מקצתן, גם-כן (יד) לא יאמר הקדיש, דאינו אלא מנהגים(3); ומכל-שכן לשיר היחוד או לקדיש שאומרים למזמור או (טו) אחר הלמוד דצריך דוקא מנצן בשעת קדיש: (כא) בתורה, אם ארע בן כיום שני ותמישי: (כב) לקריאת שמע וברכותיה, ומשום הכי אם התחילו ברכת ערבית בעשרה, או אפילו (טז) רק ברכו לחוד, ואחר-כך יצאו מקצתן, אין לו רק לגמר הקדיש שקדם התפלה, לפי שהקדיש שיהי' לברכת קריאת שמע(4), אכל לא יאמר הקדיש שאחר תפלת שמונה-עשרה, לפי שהתפלה אינה חבור לברכות של קריאת שמע, וכל-שכן סדר קדשה וקדיש במוצאי-שבת, אכל אם הוי עשרה בשעה שהתחילו להתפלל תפלת שמונה-עשרה בלחש ואחר-כך יצאו מקצתן, יש לומר (יז) הקדיש שלם שלאחר התפלה, דהקדיש שיהי' לתפלה, ובמוצאי-שבת יכול לומר הקדיש קדיש שאחר התפלה (יח) וגם הסדר קדשה וקדיש שלם שאחר-כך, לפי שכל זה שיהי' לתפלה כמל' במשחרית: ד (כג) על-ידי

בְּאֹר הַלֵּכָה

שער הציון

[illegible]

הלכות כרבות סימן נה

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כ]

דאינו אלא כנהג⁽²⁹⁾.

ולענין קריאת התורה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קטו) שכיון שהלכה זו של צירוף קטן מפוקפקת מאד, וגדולי ההוראה לא נוח להם כלל במנהג של צירוף קטן עם חומש, לכן גם בשעת הדחק ינהגו כך רק במה שנהגו וכגון בתפילה, אבל בקריאת התורה לא שנוענו שנהגו כן. מאידך, בשו"ת אגרות משה (שם) כתב שאין לחלק בדבר.

[משנ"ב שם]

והרבה אחרונים מקמירין שלא לצרף שום קטן אפילו בשעת הדחק⁽³⁴⁾, עד שיצאם לו ה"ג שנים⁽³⁵⁾.

(34) ובמקום שאם לא נצרף את הקטן יתבטל המנין לגמרי, דעת הגר"ז אויערבך (אשי ישראל פט"ו הע' כז) שאף זה בכלל דברי המשנ"ב כאן שלא לצרף את הקטן אף בשעת הדחק.

(35) ובאופן שהתחילו ענין [כגון חזרת הש"ץ] בתשעה גדולים ואחד קטן, ולא שמו לבם שאין עשרה גדולים בבית הכנסת, בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' יז אות ב) הסתפק אם יחזרו לתחילת תפילת שמונה עשרה, כיון שבשעת הדחק כזו, אפשר לסמוך על שיטות המקילים שהביא המשנ"ב כאן לצרף קטן אפילו בלא חומש.

[משנ"ב שם]

אזנן אינו מצטרף למנין⁽³⁶⁾ וכו', הוא מצטרף למנין⁽³⁷⁾.

(36) ובשעת הלילה, כתב הגשר החיים (ח"א פריח אות ב ס"ק ג) שכיון שנהגו שהאונן אומר קדיש, לכן הוא מצטרף למנין, כדי שיוכל לומר קדיש.

(37) וכן בשבת ויום טוב, כתב האורח נאמן (ס"ק ט) שהאונן מצטרף למנין, כיון שחייב בתפילה ובכל מצות עשה, וראה מה שכתבנו לקמן סי' עא ס"ק ז.

[משנ"ב ס"ק כה]

בשאר מקומות הגוף⁽³⁸⁾.

(38) היינו שלא צריך דוקא במקום ערה. אמנם להלן (ס"ק לט) כתב שמקומן מבואר באבן העזר סי' קנח סעיף יז-יח, ושם פסק השו"ע כשיטת הרמב"ם, שצריך שיהיו השערות דוקא במקום ערה, ואת שיטת החולקים הביא רק כ"ש אומרים.

[משנ"ב ס"ק כב]

לפי שהקדיש שגף לכרפת קריאת שמע⁽³⁹⁾.

(39) אמנם לענין תפילת שחרית ומנחה, אם יצאו מקצתם אחרי 'ישתבח' או אחרי 'אשרי' שקודם מנחה, כתב לעיל (ס"ק ז) בשם הרבה אחרונים שאינו יכול לומר קדיש.

[ביה"ל ד"ה ותפלת ערבית]

ולא דמי לערבית, עין שם מלמא פטעקא⁽⁴⁰⁾.

(40) ששונה תפילת ערבית שאין בה חזרת הש"ץ, ולכן אומרים אנו שהקדיש ודאי נתקן על תפילת הלחש ויכול לאומרו אחריה ביצאו מקצתם, אבל בשחרית ומנחה תיקנו חז"ל את הקדיש על חזרת הש"ץ, ואין יכול לאומרו כשהתפלל רק את תפילת הלחש.

[משנ"ב ס"ק כד]

ובמנינו נהגים לצרף קטן על ידי חקש שקידו⁽⁴²⁾ וכו', אכל קדיש שאחר 'עלינו' לא יאמר⁽⁴³⁾.

(42) חומש זה, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ה ח"ב סי' יח) שהוא דוקא כשעשוי בגלילה כמו ספר תורה שלנו, ובמנינו שאין חומשים כאלו, יש לתת לו ספר תורה אפילו אם הוא פסול.

ובשעת קריאת שמע ותפילת שמונה עשרה, שאסור לאחוז דבר בידו, כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שיניח את החומש על השולחן והקטן יחזיק בעצי החיים.

(43) ולענין תפילת שמונה עשרה כשקטן משלים לעשרה, כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שהש"ץ לא יתפלל לעצמו תפילת שמונה עשרה בלחש, אלא ימתין שהציבור יסיימו תפילת לחש ומיד יתחיל להתפלל בקול, כיון שאם יתפלל תחילה בלחש הרי לדעת הסוברים שקטן לא מצטרף יחשבו הברכות שבחזרת הש"ץ כברכות לבטלה.



מילואים

הלכות פְּרָבוֹת סִימָן נה

המשך מעמוד 170

את הפסוקים. וכן הוכיח ממה שכתב המשני"ב לקמן (סי' תקפ"א ס"ק ד') לענין סליחות בשם הא"ר, שאם אין עשרה בעת אמירת 'אשרי', יאמרו אחר כך שלשה פסוקים כשיש עשרה. והא"ר עצמו כתב, שיאמר החזן שלשה פסוקים.

(9) ושלשה פסוקים אלו, כתב השערי אפרים (שער י' סמ"ד בפתיח שערים) שצריך שיהיו מפרק אחד, ולא מבמה מקומות, וראה מה שכתבנו לעיל סי' נג ס"ק יא.

(10) אמנם לעיל (סי' נג שם) סתם בדעת הדרך החיים שאם לא היו עשרה בשעת אמירת פסוקי דזמרה או בשעת אמירת ישתבח, לא יאמר קדיש, ולא הזכיר את שיטת הפמ"ג שחולק בזה.

[משנ"ב שם]

ויקרא אברהם פסוקי ס' ור' לא פתח פ' וכו', הספיקו האחרונים דהנכון שיאמרו⁽⁸⁾ אחר כך מזמור או שלשה פסוקים⁽⁹⁾ וכו', דלענין פסוקי דזמרה⁽¹⁰⁾.

(7) אלא סובר שצריך שיהיו עשרה בשעת אמירת הפסוקים. וכתב המשני"ב לעיל (סי' נד ס"ק ט) שאף לשיתות אלו אין צורך שכל העשרה יאמרו את הפסוקים, ודי במה שעונים או שלשה יאמרו את הפסוקים. וראה עוד מה שכתבנו שם.

(8) אף שכתב "שיאמרו" בלשון רבים, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' נא) שאין לדקדק מובאן שצריך שכל הציבור יאמרו את המזמור או הפסוקים, וכמו שנתבאר בהערה הקודמת, אלא ישתקו הציבור וישמעו

הלכות פְּרָבוֹת סִימָן נה

המשך מעמוד פו

היא שיאמר בעשרה, והוא מחסר דבר זה, ועוד, שבעצם עזיבתו את מקום השראת השכינה נחשב כעזוב ה'.

[משנ"ב ס"ק יז]

כמו שהתחילו פ' ב' עשרה ויכולין להוציא אחרים⁽²⁶⁾ עד שמונה עשרה אפילו בפחות מעשרה⁽²⁷⁾.

(26) וממה שכתב שיש בכוחו של השי"ן להוציא אחרים גם כשיצאו מקצתם, מוכח שנשאר להם דין ציבור, אולם מדברי הביה"ל לעיל (סי' ב ד"ה ומכל מקום) נראה שפקע מהם דין ציבור, ראה מה שכתבנו שם.

(27) היינו, שלענין שיתצא השי"ן אחרים ידי חובתם בברכות קריאת שמע, כתב הרמ"א לקמן (סי' נט ס"ד) שאין מוציא את היחיד כשאין עשרה מתפללים. ועל כך כתב כאן המשני"ב, שאם אמרו קדיש וברכו בעשרה ויצאו מקצתם, יכול השי"ן להוציאם ידי חובתם, שנחשב הדבר שהתחילו בעשרה.

[משנ"ב ס"ק יח]

בין שהתחילו להתפלל בקול רם ואפילו רק ב"אבות" לברכה⁽²⁸⁾.

(28) וממתי נחשב שהתחיל, כתב הא"ר (בוטשאטש, סי' ב) שהוא משעה שאמר וברוך אתה ה'.

אבל בשם התשב"ץ, שהיינו דוקא אם אירע הדבר באקראי בעלמא, אבל כשעושים כן תדיר, נראה כפריקת עול, וכמעט שניתן לומר שעליהם נאמר 'ועזבו ה' יכלו' ח"ו.

[ביה"ל ד"ה ומכל מקום]

אם קצתו עבר וקלף⁽²⁴⁾ וכו', כיון דכלאו ה' ליפא עשה להשקאת השכינה⁽²⁵⁾.

(24) ואם התחילו הענין בפחות מעשרה, וכיון שלא שמו ליבם שאין עשרה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' יז אות ב) שרואי שלא נחשב בכך לתפילה בציבור.

(25) מלשון זה דקדק בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ז) שטעם הירושלמי הוא שאם התחילו בעשרה ויצא אחד, אין כבר השראת השכינה כלל ואין זו תפילה בציבור, ולכן נקרא 'עזב ה'', ואף על פי כן הדין הוא שגומרים את התפילה, וכן ביאר העמק ברכה (נשיאת כפים אות א) בדעת הירושלמי. אמנם, החזו"א (אורח סי' קלו ס"ק ה) כתב שיש לתפילה זו דין תפילה בציבור, כגון להוציא את היחיד ידי חובתו, ואף על פי כן נחשב הוציא כעזב ה'', אף שלא חיסר בהשראת השכינה. ובטעם הדבר ביאר בשו"ת שבט הלוי (שם), שצורת דבר שבקדושה

הלכות פְּרָבוֹת סִימָן נה

המשך מעמוד פז

שאם הוא בכתב האב סומכים על זה לענין ירושה, אך בכתב של אדם אחר לא מועיל.

ולסמוך על הנער עצמו האומר שכבר נעשה גדול, כתב הכף החיים (סי' נח) בשם סידור בית עובד (דיני קדיש סי' ט) שאין לסמוך עליו, אך כתב שלדעתו אם הנער מיושב בדעתו וירא ה', הריהו נאמן. וכן הורה הגר"ש אורבך (אשי ישראל פט"ו הע' ל) שאפשר לסמוך עליו, כיון שהוא דבר שעתיד להתגלות, וגם ירא הוא לשקר פן ישמע אביו ויגער בו [וגם שבזמננו כל נער יודע את גילו המדויק].

(52) אלא אם כן יש שני עדים, כמו שכתב לקמן סי' תקע"א ס"ק ה.

(53) ולענין לצרפו למנין, כתב האורח נאמן (סי' יט) שאפשר, כיון שהוא ספק דרבנן, ובתורת חיים (סופר, סי' ב) כתב שאפשר לצרפו בצירוף הטעם שיש המתירים לצרף קטן.

בברכת המזון שהיא מדאורייתא עד שנדע שהביא שתי שערות, וראה מה שכתבנו בשעה"צ שם (סי' יט).

(50) שם כתב המג"א שאם בדקוהו ונמצא שאין לו שתי שערות אין מצריפים אותו לזימון, ואין אומרים שמסתבר שהיו לו שערות ונשרו, וכן כתב במשני"ב שם (סי' כז) וכן משמע לעיל (סי' נג ס"ק כה). אכן, כאן כתב שאפילו אם רואים שאין לו שערות חוששים שמא היו לו ונשרו.

[משנ"ב ס"ק מא]

ואביו מהיקין על זה⁽⁵¹⁾ ולא איש אחר⁽⁵²⁾ כו', דספקא דאורייתא הוא⁽⁵³⁾.

(51) ואפילו אם הוא נראה קטן מכפי הגיל שאמר האב, כתב לקמן (סי' תקע"א ס"ק ה) שהאב נאמן.

ולענין אם נמצא כתוב תאריך הלידה, כתב הט"ו (ח"ו"מ סי' רעז סי"א)

